

19. YÜZYIL İSTANBUL'UNDA BİR EĞİTİM YAPISI: SAINT JOSEPH FRANSIZ OKULU*

Öğr. Gör. Zübeyde Gözde KUTLU**

Öz

Ondokuzuncu yüzyılda Osmanlı topraklarında kurulan yabancı okullar arasında Fransız okullarının önemli bir yeri bulunmaktadır. O dönemde, Fransızca Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça etkilidir ve imparatorluk sınırları içinde en fazla kullanılan Avrupa dili haline gelmiştir. Bu durumun açıklanmasında, Fransızların kurdukları ve sayıca fazla olan Fransız okullarının etkilerinden bahsedilebilir. Fransız kültürü ve dilinin öğretildiği okulların, özellikle 19.yy'da sayıca arttığı ve eğitim faaliyetlerinde aktif olarak rol oynadıkları bilinmektedir.

Bu çalışmada İstanbul'un Kadıköy semtinde 19.yy'da kurulmuş bir okul olan, Saint Joseph Fransız Okulu incelenmiştir. Araştırmada, okulun tarihçesi, mimari yapısı ve İstanbul kent dokusuna katkılarından bahsedilmektedir.

Anahtar kelimeler: 19.yy, İstanbul, Fransız Okulu, okul mimarisi.

An Educational Building in the 19th Century of İstanbul: Saint Joseph French School

Abstract

Founded in the 19th century, there is an important role of the French schools in the Ottoman Empire. In that period, French is highly effective and has become the most widely used European languages in the Ottoman empire. To explain this subject, the effects of the outnumbered French school's effects could be mentioned. The number of French schools, places for learning French culture and language, have been increased especially at the 19th century and it's known to play an active role in educational activities.

This study includes studying of the Saint Joseph French School, established in the 19th Century at Kadıköy, that's a district of İstanbul. History of school, its architectural properties and its contributions to the İstanbul urban silhouette have been investigated.

Keywords: 19th century, İstanbul, French School, school architecture.

* Bu çalışma, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü'ne bağlı, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı'nda doktora öğrencisi olan Zübeyde Gözde Kutlu'nun, Doç. Dr. Aygül Ağır danışmanlığında yürütülen "19.yy İstanbul'unda Fransız Eğitim Yapıları" adlı doktora tez çalışmasından hazırlanmıştır.

** İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı Doktora Öğrencisi, Okan Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü Öğretim Görevlisi.

1. Giriş

Osmanlı kültürü'nün Fransız kültürü'nden etkilenmesinde, Fransızların kurdukları sayıca fazla olan Fransız okullarının etkilerinin olduğu söylenebilir. Fransız kültürü ve dilinin öğretildiği okulların, özellikle 19.yy'da arttığı ve eğitim faaliyetlerinde aktif olarak rol oynadıkları bilinmektedir.

Yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında okul açmalarında Fransa'ya tanınan kapitülasyonların etkisi olmuştur. Fransızlara tanınan, kapitülasyon adı verilen ekonomik, ticari ve kültürel ayrıcalıklardan zamanla başka batılı devletler de yararlanırlar (Akyüz, 1985, s.152). Kanuni Sultan Süleyman döneminde ilk defa verilen Fransa'yı ayrıcalıklı kılan bu haklar, Fransızların Katoliklerin hamisi olmasında etkili olur. Sonraki yıllarda kabul edilen, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı gibi yabancıların eğitim faaliyetlerine kolaylık sağlayan hukuki anlaşmalar, yabancı okulların açılmalarında birtakım kolaylıklar sağlamıştır.

Fransız okullarının neredeyse tamamının yabancı din adamları ve bağlı buldukları tarikatlar aracılığı ile açılması, bu okulların "misyoner okulu" olarak adlandırılmalarına sebep olmuştur. Medrese eğitiminin yetersiz kaldığı o yıllarda, Fransız okulları gerek fen bilimleri, gerekse içerdiği çeşitli sanat dersleri ile çok yönlü bir eğitim programı sunmaktadır. Kadıköy'de kurulmuş olan Saint Joseph Fransız Okulu¹ da Katolik bir cemaat olan *Frères des Écoles Chrétiennes* (FEC) tarafından kurulmuş olup, halen M.E.B'na bağlı olarak eğitim faaliyetlerine devam etmekte olan İstanbul'un önemli ve başarılı Fransız okullarından birisidir. Okulun kurulum tarihçesi, mimarisi, yapılan ek binalar ve okulun günümüzdeki durumuna ilişkin birtakım konular, bu çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

1. Okulun Tarihçesi

1841 yılında Mösyö Leleu, *Frères des Écoles Chrétiennes* (FEC) cemaatinin *Süperyör*² frer Philippe'e uzun bir mektup yazar. Mektubunda, İzmir'de 1841'de okul kuran frerlerin benzer bir okulu da İstanbul'da açmalarının gerekliliğinden bahseden Leleu, özellikle Fransız büyükelçisinin bu kurumların açılmasını hevesle arzu ettiğinden bahseder. Mektubunda ayrıca, Türk hükümetinin güç kaybettiği, Hıristiyanların daha çok özgürlük kazandıklarını yazarak okul açmanın tam zamanı olduğundan söz eder (Frère Imbert Stanislas, 1980, s.19)³.

¹ Okulun adı bazı resmi evraklarda, mektuplarda ve kartpostallarda Saint Joseph Fransız Koleji olarak geçmektedir. Bu çalışmada, Fransız okulları genel başlığı altında bir inceleme yapıldığı için Saint Joseph Fransız Okulu adı kullanılmaktadır. Günümüzde, M.E.B'na bağlı bir eğitim kurumu olarak eğitim faaliyetine devam eden okul, Özel Saint Joseph Fransız Lisesi adını kullanmaktadır.

² *Süperyör*, en üst rütbeli frer demektir. Bu kişi cemaatin lideridir.

³ Frer Imbert Stanislas'ın eserinde yer alan mektup, 6 Temmuz 1841, tarihlidir (Frère Imbert Stanislas, 1980, s.19).

O dönemlerde İstanbul'daki nüfus dağılımına bakıldığında, 19.yy'ın ikinci yarısında yabancılar eski Ceneviz mahallesi Galata ile yeni uzantılarında, Müslümanlar da genellikle İstanbul'da yaşamaktadırlar. Haliç'in kuzey kesimi en yoğun yerleşme olmakla beraber, Galata Surları içerisinde nüfus yoğunluğu çok fazladır. Galata'nın kuzeyindeki tepede kurulu olan Pera semtinin nüfusu, kentin ana arteri olan *Grande Rue de Pera*'da (Cadde-i Kebir) yoğunlaşmaktadır. Bu caddenin kuzeyinde ve kuzeybatısında kalan yamaçtaki Tepebaşı ile daha da kuzeydeki Tatavla, Pera'nın dış mahalleleridir ve genellikle gayrimüslimler oturmaktadır. Ayrıca, gayrimüslim mezarlıklarının en genişleri Tepebaşı'ndaki *Grande Champs des Morts* ve Taksim'deki *Petit Champs des Morts*'dur. Bu iki mezarlık, mahalleler arasında geniş açık alanlar oluşturmaktadır (Çelik, 2010, s.49).

1853 Kasım ayı veya 1854 yılının Ocak ayına doğru, frer Albert, *Petits Champs des Morts* adındaki, Galata'da eski hıristiyan mezarlıklarının bulunduğu bu mahallede bir ev kiralar. Dersler Saint Benoit Fransız okulunda yer alan eski binada verilmektedir. 1854 yılında, Yüksek Kaldırım Caddesi'ne taşınırlar. Burada Saint-Pierre Okulu'nu kurarlar. Okul adını, aynı adı taşıyan Dominiken rahiplerince idare edilen kiliseden almaktadır. Aynı yıllarda, frerler, 1854'te, İzmir ve İstanbul'da 1200 çocuğa ücretsiz eğitim vermektedirler. Harcamaları *propagation de la foi* ismi verilen, Vatikan'ın misyoner çalışmalarını destekleyen bölümü tarafından karşılanmaktadır. Sonrasında, frerler Fransız büyükelçisinin de dikkatini çekerler (Frère Stanislas, 1980, s.43-44). O dönemde İstanbul'un Vatikan temsilcisi, Mgr Mussabini'dir. Frerlerin yarı yatılı okul açma düşüncesine ilk başlarda karşı olan Mgr Mussabini, sonradan bu fikre sıcak bakar (Roche, 1989, s.181).

Saint Joseph Fransız Okulu'nun açılması için gerekli ilk izin 1857 yılında alınmıştır. O dönemde Frer⁴ Marc müdür olarak bulunmaktadır. İstanbul'da bir sene kalan Frer Marc, Beyoğlu İmam Sokak'ta büyük bir bina kiralar. Cemaat üyeleri ve *Petit-Champs* ve Pera sınıfları bu binaya taşınır (Frère Ange Michel, 2002, s.16). Frerler, 1857'de, Pera'da, İmam sokakta kiraladıkları *Spitzberh* evi olarak anılan bir binada, yarı yatılı (*demi-pensionnat*) bir okul açarlar. Bu okulun açılmasına, M.Etienne Borée, St. Benoit okulunun baş idarecisidir (*supérieur*), ki sonradan Lazaristlerin başı olur, karşı çıkmaktadır. Lazaristler, frerlerin yarı yatılı okulunun başarısının Saint Benoit Fransız Okulu'nun kapanmasına yol açabileceğini düşünürler. Ayrıca, Lazaristlere ait Bebek'te bir okul vardır. Frerlerin açtıkları yarı yatılı okulun, Bebek'teki okulun akıbetini olumsuz yönde etkileyeceğini düşünen Lazaristler, bu durumu Roma'ya iletirler. Sonuç olarak,

⁴ Frer (*frère*) kelimesi kardeş anlamına gelmektedir (Saraç, 2004, s.633). Fransızca frère olarak yazılan kelime, çalışmada frer olarak kullanılacaktır. Bununla beraber, frerler din adamı değildir ve kilisede ayin yönetme gibi dini törenler gerçekleştirmezler. Oysa Cizvitler ve Lazaristler din adamıdır ve ruhban sınıfına mensupturlar (Frère Ange Michel, 2002, s.15).

İstanbul'da iki okul için de yeterli sayıda öğrenci olduğuna karar veren Vatikan temsilcisi Brunoni, bu tartışmaya son verir⁵ (Frère Imbert Stanislas, 1980, s.51, 56-57).

Frer Marc'ın yerine gelen Frer Vauthier, 1862 yılında, Kolej'in yakınındaki arsayı satın alır ve buraya parasız bir okul yaptırır (Frère Ange Michel, 2002, s.16). Büyükelçinin ve Moustier Markizi'nin sağladığı finansal destekle kurulan okul, 1863 yılında öğrenci almaya başlar. Ancak, okulun bulunduğu semt, Tatavla olarak anılan ve olayların eksik olmadığı huzursuz bir mahallede bulunmaktadır. Bu okul, 1870 yılında çıkan yangında yanar ve bir daha yeniden bu semtte inşa edilmez (Frère Imbert Stanislas, 1980, s.63).

Bununla beraber, Beyoğlu İmam Sokağı'ndaki okulun ilk yılları, birtakım sıkıntılarla geçer. Önce yarım pansiyonlu öğrencilerin artışı, sonradan tam pansiyonlu öğrencilerin kabulü ile, para sıkıntısı bir nebze rahatlayan okul binasının kirası çok yüksek olduğundan, okulun tüm geliri kiraya gitmektedir. Öğrenci sayısındaki artış da yer darlığına neden olmuştur. Bu durum üzerine, Frer Vauthier, yeni bir arsa alımı konusunda gerekli izni alır. Yeni yapılacak okulun yeri konusunda, Pera çevresinde yapılan araştırmalar sonuçsuz kalmıştır. Bu semtte arazi fiyatları oldukça yüksektir. Öyleki, okul yapımı için gereken parsel tutarı, okul kaynaklarının oldukça üstündedir. Bu sırada, Frer Vauthier'e okulun yapımı için uygun bir araziden söz edilir. Arazi Kadıköy'dedir (Frère Ange Michel, 2002, s.18).

Antik *Chalcédoine* adı verilen kalıntılar üzerine kurulmuş olan Kadıköy, 19.yy'da yaklaşık 32000 nüfuslu, Müslüman, Rum, Ortodoks ve Gregoryen Ermenilerin oturduğu bir semttir (Piolet, 1855-1930, s.85). Frerler, bu dönemlerde İstanbul'un Asya kıtasının sakin kenar mahallesi olan Kadıköy'le ilgilenmeye başlarlar. Frer Vauthier, birçok yabancı ailenin yaşadığı ve çok uygun fiyata büyük arazilerin bulunduğu Kadıköy semtine ilgiyle bakmaktadır. Pera'da kiraladıkları binaya yüklü bir para ödemelerine rağmen, binada sadece 75 yatılı öğrenci almaktadır. Ayrıca, Fransız büyükelçisi ve Vatikan temsilcisi de frerlerin bu geçici ve pek oturmamış durumdan çıkmaları konusunda acele etmektedir (Frère Imbert Stanislas, 1980, s.61-63).

Asya kıtasının sakin bir semti olarak Kadıköy, bu anlamda, okul kurmak için daha iyi bir seçim olmuştur. Frer Vauthier, Bay Rivélaki'ye ait olan büyük bir araziye satın alır. Saint Joseph Fransız Okulu'nun kurulduğu arazinin çok güzel manzarası vardır. Bay Rivélaki'nin parasını ödemede zorlanan frerlere, Rigaudias ve Dumas adındaki iki Fransız, ilk seferde 82000 Frank, ikinci seferde 23000 Frank yardım eder. Bu arada, Pera'da bulunan yarı yatılı okula da kira

⁵ Konuyla ilgili olarak, frer Philippe'in Vatikan temsilcisi Brunoni'ye yazdığı 7 Şubat 1860 tarihli mektup ve Brunoni'nin cevaben yazdığı 19 Şubat 1860 tarihli mektup, frer Stanislas'ın eserinde mevcuttur (1980, s.57-58).

verilmektedir. Bu şartlar altında Kadıköy’de en kısa sürede bir okul inşa etmek çok gereklidir. Büyükelçi de bu konuda oldukça destekçidir ve Sultan Abdülaziz’in Fransa ziyaretinden bahsederek, okulun inşası için gerekli iznin alınacağından bahseder. Elçilik ve Saray o dönemde ikili ilişkilerinin iyi olmasından da kaynaklı, Yoğurtçu Çeşme’de üzüm bağına komşu olan arazide, okul inşası izni veren ferman 1864 yılında çıkar (Frère Imbert Stanislas, 1980, s.64).

Saint Joseph Fransız Okulu’nun kurulması için irade alınmak üzere, 1863 yılında Fransa Büyükelçiliği tarafından Osmanlı Hariciyesine tezkere yazılır. Fransa Büyükelçiliğinden gelen bu başvuru üzerine Sadaret makamından mabeyde tezkere yazılır⁶ (Fot. 1).

Fot. 1. Okulun inşasına dair irade, Hicri :1280 (BOA, İ.HR.206.11840).

Okulun bina ve inşası ile ilgili 1863 yılında alınmış olan ferman kaybolduğu için 1870’te yeniden başvuru ile bir ferman daha alınır⁷ (Polvan, 1952, s.184). Saint Joseph Fransız Okulu da bu tarihte kurulur.

1870 yılında, Pera’da büyük bir yangın çıkar. Pera yangınında, 8000 ev ve iş yeri yok olur, 2000 kişi yaşamını yitirir. Okulun başına o dönemde, Frer Vauthier’in yerine Frer Hugonis geçmiştir. Yangında, hem İmam Sokağı’na

⁶ Tezkereye göre: "Atufetlü Efendim Hazretleri

Kadıköyünde Yoğurtçu Çeşmesi civarında kâin bir kita baş arsası üzerine Fransa rahipleri tarafından inşası tasavvur olunan mekteb hakkında ruhsat itasını müstedi canib-i Sefaretten verilen takrirler ve olbapta Divan-ı Humayun Kaleminden yazılan muktezâ varakası ve Defter-i Hakani kaydı ile Nakıra Nezaret-i Celilesinin muharebeği şamil olan tezkire ve evrak-ı sairesi leffen ve Arz ve takdim olundu. Mahall-i mezkûr keşf ve muayene olunduktâ zikrolunan mektebin inşası halinde etraf-ı erbaasında ebniye bulunmadığı cihetle bir gûna mahzur olmadığını mübeyyin mahallesini canibinden verilen ilm-ü haberden anlaşılıp yapılacak ebniye terbian bin sekiz yüz otuz beş buçuk zirâdan ibaret olduğundan mekteb-i mezburun olveçhile inşası hakkında her ne suretle emr-ü ferman-ı Hazret-i Padişah-î şerefsunuh ve sudur buyurulursa ana göre hareket olunacağı beyaniyle tezkire-i senavari terkim kılındı Efendim. 8 şevval 1280" (Polvan, 1952, s.183).

⁷ Ferman asıl suretleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunmamaktadır.

yakın açılan okul, hem de kiracısı oldukları okul yanar. Kadıköy'de Frer Vauthier zamanında satın alınan araziye okul yapılabilmesi için gereken parasal desteği istemek üzere Frer Hugonis, Paris'e gider. Frerin bu girişimi faydalı olur ve binanın ilk temel taşı 16 Ağustos 1870'de konur. Yapım çalışmalarına frerler de katılırlar. 2 Kasım 1870'de okul yeni ders yılına başlar⁸ (Frère Ange Michel, 2002, s.26). Okul binası 1894 depreminde hasara uğrar. Okulun onarımı ve genişletilmesi için frerler başvuruda bulunarak, bununla ilgili bir fermanı alırlar. Böylece okulun tamir izni alınmış olur (Polvan, 1952, s.185).

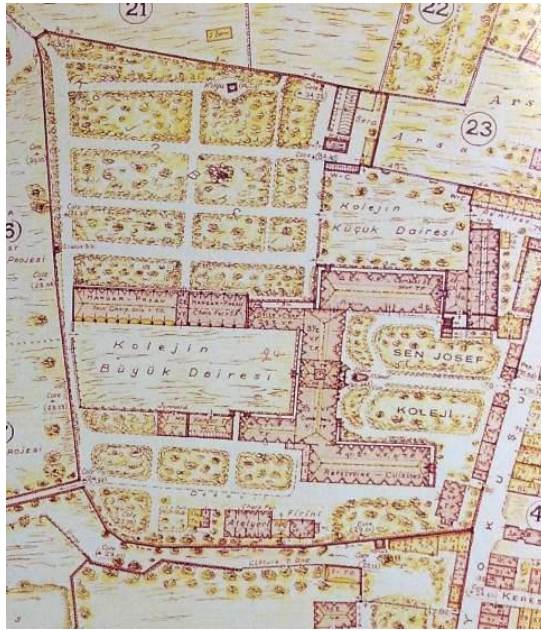
Kendisi de Saint Joseph Fransız Okulu mezunu olan Jacques Pervitich'in 1939'da çizdiği sigorta haritasında, okulun planı yer almaktadır (Fot. 2). Planda yer alan mekanlar : Ana yapı (1870'de ahşap olarak, iki katlı inşa edilir, 1895'de genişletilerek üç katlı olarak yeniden yapılır), Kuzeybatı kanadı (1906'da inşa edilir, okulun son büyük yapısıdır) ve Kuzeydoğu kanadı (Ticaret Enstitüsü'nü barındırmak için 1907'de inşa edilir), Petit-Quarter Préau (1912'de inşa edilir), ek kısımlar (günümüzde Saint-Joseph Lisesi Eğitim Vakfı'nın kullandığı kısım), Güneydoğu kanadı, Güneybatı kanadı, Grand-Quartier préau (günümüzde kapalı spor salonudur), atölyeler (1914'de kurulur, değişik amaçlar için kullanılırlar), fırın (1913'de inşa edilir), papaz evi (1882'de frerlere hizmet veren iki Kapusen din adamı için lojman olarak yapılır, günümüzde Kaporol evi olarak bilinir) ve *Préau'dur*⁹ (1876'da yapılmıştır) (Frère Ange Michel, 2002, s.31).

1902 yılında okula bir Ticaret Enstitüsü ilave edilmiştir¹⁰. Saint Joseph Fransız Okulu'nda açılan bu kısım *École Supérieure de Commerce* olarak bilinir (Polvan, 1952, s.113). Okulun kurucusu olan Frères des Écoles Chrètiennes Cemaati (FEC)'nin Lyon'da bulunan arşivinden çıkan bazı belgelere göre, Saint Joseph Fransız Okulu'nda 1910 yılında 694 öğrenci bulunmaktadır (Archives Lasaliennes, E02718, s.4).

⁸ Polvan'ın kitabında (1952, s.112) 1870'de inşa edilen okulun Kadıköy Liguri Çeşmesi sokağında edinilen bir arsa üzerine, 75 günde, yarı taş, yarı ahşap bir bina olarak yaptırıldığından bahseder. Bu kısım, esas okul binasının bir kısmı ve ilk kısmıdır. Sonraki yıllarda bina büyütülmüş, diğer kısımlar ve kilisenin ilavesiyle, bugünkü St. Joseph Fransız Lisesi halini almıştır.

⁹ *Préau*, üstü örtülü teneffüs yeri anlamındadır (Saraç, 2004, 1097).

¹⁰ Frerler, Kadıköy'de kurdukları yüksek ticaret okulundan sonra, Galata'da *École Technique d'Ingenieurs* adında bir mühendis okulu ve *École de Commerce et d'Industriel* adında bir Ticaret ve Sanat okulu ve Küçük Çamlıca'da *École d'Agriculture* adında bir tarım okulu açmak istemişlerse de, bu okulların kadrolarında yer alacak teknik öğretmenleri bulamadıkları için okullar açılmamıştır (Polvan, 1952, s.113).

Fot. 2. Okulun plan görünüşü (Pervitich, 1939, s.29)

Saint Joseph Fransız Okulu, 1. Dünya Savaşı sebebiyle kapanır, 1918 mütarekesinden sonra tekrar açılır. Osmanlı İmparatorluğu savaşa girdikten hemen sonra, 18 Kasım'da Saint Joseph Fransız Okulu'nu terk etmeleri için frerlere bildirim yapar ve frerlerin ülkeden ayrılmalarına izin verilir. Frerler okuldan ayrılmadan önce, her salonun ayrı bir envanterini çıkararak bunu Amerika Birleşik Devletleri Konsolosluğu'na teslim ederler. Okulun kümesini ve ahırdaki hayvanların tümünü, Saint-Georges Koleji'nin Avusturyalı Lazarist rahiplerine bırakırlar. Yatılı öğrencilerin aileleri, çocuklarına ait yatak, yorgan ve giysileri alabilirler. Okulun iki katına ve iki arabasına seferberlik nedeniyle el konur. Geride, ülkeleri savaşa girmemiş olan birkaç Lüksemburg'lu frer kalır. Onlardan da okuldan ayrılmaları istendiği için bu frerler, savaç süresince, Vatikan'ın yasal gözetimi altında bulunan Pangaltı'da kalır. 1918 ateşkesinden sonra Saint Joseph Fransız Okulu'na ilk dönenler de onlar olurlar. Okula ait binalar, savaş sırasında birkaç ay hastane olarak kullanılır. Sonrasında, mütarekeye kadar üç yıl boyunca yalnızca Türk öğretmenlerin ders verdiği bir okula ev sahipliği yapar. Bu okulun ismi *Dar-ül Muallimin-i Aliye*'dir (Yüksek Eğitim Enstitüsü). Frer Fructueux-Denis, ateşkesten sonra, 15 Kasım 1918'de okula gelir. Okulun bünyesinde açılan Ticaret Enstitüsü ise kapılarını Kasım 1918'de yeniden açar (Frère Ange Michel, 2002, s.130). Yüksek ticaret okulu, 1923 yılına kadar eğitime devam eder (Polvan, 1952, s.182). Saint Joseph Fransız Okulu ise günümüzde M.E.B'na bağlı olarak eğitim faaliyetlerini sürdüren, İstanbul'un önemli eğitim kurumlarından biridir.

2. Okulun Eğitim Programı

Belin (1894, s.447-448) okulun durumundan bahsederken, frerlerin bu okulunun Fransa'daki okullara benzeyen yönleri olmakla beraber, birçok yönden onlardan farklılıkları bulunmaktadır diye belirtir. Burada kastedilen okulun eğitim programında yapılan birtakım farklılıklar olmalıdır. Belin'e göre, yaşayan diller konusu önemlidir ve İstanbul'un coğrafi durumu ve çeşitli halkların bir arada yaşamasından dolayı, mevki elde etmek isteyen öğrencilerin birçok dili bilmelerinde fayda vardır. Doğu halkının ihtiyaçlarını göz önüne alan bir eğitim programı uygulayarak frerler bu konuda diğer kurumlara da örnek olmaktadır. St. Joseph kolejinde öğrenciler, müzik gibi güzel sanatlardan biriyle meşgul olma şansı bulurlar, öğrencilerden birçoğu keman ve piyano öğrenirler. Kolejün bir bandosu da bulunmaktadır. Okul kadrosunda 30 rahip vardır. Kolejün şapelinde yapılacak ayinler için Kapusen papazları görev alırlar. Hristiyan öğrencilerin hepsi bütün derslere ve kilise ayinlerine katılmak zorundadırlar, ancak Müslüman ve Yahudi öğrenciler din derslerine ve ayinlere girmezler. İstanbul'daki diğer öğretim kurumlarında da bu durum bu şekildedir. Okula kayıtlı yatılı öğrenci sayısı 123'tür. Bunlardan 78'i Katolik, 25'i Rum veya Ermeni, 2'si Protestan, 12'si Yahudi ve 6'sı Müslümandır. Okuldaki kayıtlı 120 gündüzlü öğrenci bulunmaktadır. Bunların 32'si Katolik, 77'si Rum veya Ermeni, 1'i Protestan, 8'i Yahudi ve 2'si Müslümandır.

1914 veya bu tarihten birkaç yıl önce yayınlandığı düşünülen okulun eğitim programına göre, Saint Joseph Fransız Okulu'nda o tarihlerde Fransız liselerinin resmi programı uygulanmaktadır. Ancak, okulun programında, Fransa coğrafyası dersi yerine Osmanlı coğrafyası dersi okutulması gibi, birtakım ihtiyaca bağlı değişiklikler yapıldığı görülmektedir. On sınıf üzerine kurulmuş olan kolej, iki kısma ayrılmıştır. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflar birinci kısım olan lise kısmını, beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu ve onuncu sınıflar da ikinci kısım olan orta ve ilk kısmı oluşturmaktadır. Fransız liselerinde yapıldığı üzere sınıflar aksi olarak numaralandırılmıştır. Buna göre birinci sınıf kolejün son sınıfı, onuncu sınıf ilk sınıfı kabul edilmektedir. On sınıftan başka, kolejde iki sınıf daha oluşmuştur, bunlar filozofi ve matematik sınıflarıdır. Bu iki sınıfa kolejün birinci yani son sınıfını bitirmiş olan öğrenciler gitmektedir. Kolejden mezun olanlar Fransız bakaloryasının¹¹ birinci kısmına, felsefe ve matematik sınıflarını bitirenler ise bakaloryanın ikinci kısmına hazırlanmaktadır. Dersler, Fransız hükümetinin 31 Mayıs 1902 tarihli düzenlemesiyle Fransız liseleri için hazırlanan bakaloryanın Latince-Grekçe, Latince-Fen, Latince-Dil, Fen-Dil kısımlarından, sadece Fen-Dil kısmına öğrenci hazırlayacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre, Latince ve eski Grekçe derslerde okutulmamaktadır. Yaşayan dillerin eğitimi çok önem arz etmektedir. Öğrenciler, Fransızcadan başka iki dil daha öğrenmektedir. Bunlardan biri

¹¹ Bakalorya, lise diploması anlamındadır. Saraç (2004, s.128)'in eserinde, sözlük anlamı olgunluk sınavıdır.

zorunlu ders olarak Türkçe, diğeri İngilizce, Almanca, İtalyanca, Rumca, Ermenice veya İbranice olmaktadır. Bakalorya sınavları, İstanbul'da Fransız Büyükelçiliği'nde oluşturulan bir sınav komisyonu tarafından yapılmakta ve başarılı olanlara bakalorya diplomaları verilmektedir. Bu diplomayı alan öğrencilerin Fransız fakülteleriyle, okullarına kayıt olma hakkı bulunmaktadır (Polvan, 1952, s.189).

Kadıköy'deki Saint Joseph Fransız Okulu'nu 1912 yılında görmüş olan Maurice Pernot (1912, s.9-10) okul hakkında, okul binalarının geniş ve rahat bir çalışma ortamına sahip olduğunu yazmaktadır. Okul ülke içerisinde büyük bir üne sahiptir ve müslümanlar arasında güven duyulan bir eğitim kurumudur. Bu durum, okulun dini tarafsızlığa önem vermesiyle açıklanmaktadır. Saint Joseph Fransız Okulunda, ilk öğrenimlerini Osmanlı okullarında yapmış ve Fransızca bilmeyen öğrenciler de kabul edilerek, eğitim verilmektedir. Okulda Türkçe mecburi dil olarak okutulmakla beraber, diğer dilleri öğrenmek isteğe bağlıdır. Yabancı dil dersleri dışında öğrenim dili Fransızcadır (Polvan, 1952, s.193).

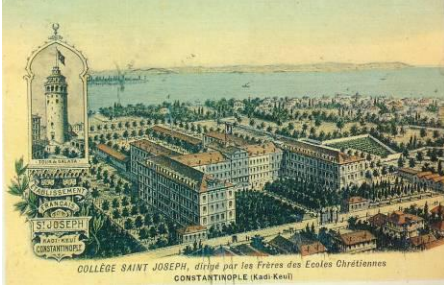
Türkçe dersleri 7.sınıftan başlayarak zorunludur. Bununla beraber, Din ve Ahlak Eğitimi ile Hayat Bilgisi ve Okuma dersi, çeşitli yazı türleri adı altında, kaligrafi, gramer, imla, kompozisyon, dinsel biçem, hitabet, şiir okuma, edebiyat tarihi, Fransız yazarları, felsefe açıklamasıyla Fransızca dersleri verilmektedir. Matematik dersi kapsamında, aritmetik, cebir, trigonometri, mekanik, kozmografya yer almaktadır. Dersler arasında muhasebe bilgileri de yer alır. Tarih dersi kapsamında, eskiçağ, ortaçağ, yeniçağ, çağdaş dönem, Osmanlı İmparatorluğu gibi konuları içermektedir. Coğrafya dersinde, genel, fiziksel ve ekonomik coğrafya konuları verilmektedir. Diğer dersler, Fizik, Kimya ve Biyoloji konularını kapsayan Fen Bilgisi dersi, izdüşümler ve perspektif konularını kapsayan Geometrik Çizim dersi, basılı örnekten bezeme, portre ve hayvan figürleri ile doğadan manzara çalışmaları yapıldığı Resim dersi verilmektedir. Kolejin ders programını Şan, Enstrümantal Müzik, Jimnastik, Sağlık, Görgü ve Kılık Kıyafet konuları tamamlamaktadır (Frère Ange Michel, 2002, s.80).

3. Okulun Mimarisi

19. yy'da okulun içerisinde şapel, tiyatro kısmı, derslikler, öğretmenler odası, sundurma (préau), yatakhaneler, frer odaları, görüşme odası (*parloir*), yemekhane, çamaşırhane, büyükler avlusu gibi mekanlar vardır.

Aşağı yukarı bugünkü binanın merkezi olan öğretmenler odasında dersler yapılmaktadır. Taş temel üzerine yükselen iki ahşap kat, taraça ve üçgen alınlı çatısıyla yapı, bugünkü haline oldukça benzemektedir. Planlar daha geniş bir yapı için düzenlenmiştir. 1872'de, iki katlı Güneydoğu kanadı yapılır. 1874'te ilave edilen Güneybatı Kanadı ise Şapel ve tiyatro salonunun bulunduğu kısmı kapsamaktadır. Bu ilave yapılardan sonra, öğrencilerin ders aralarını geçirdiği bahçenin düzenlenmesine gelir. 1875 ve 1876 yıllarında, biri Güneybatı

Kanadı'nın devamına, biri Güneydoğu'ya olmak üzere iki sundurma yaptırılır. Girişte bulunan bekçi odası ve tam karşısında bulunan, bir zamanlar kundura onarımcısı olarak kullanılan yapı, 1875'te inşa edilir. Okulun girişindeki büyük bahçe 1870 yılında düzenlenir, ama o dönemde henüz ağaç dikilmemiştir. Bugün Kaporol Evi olarak bilinen kısım, 1885'te rahip lojmanı olarak yaptırılır. Güneydoğu Kanadı ise, bugünkü görünümünü 1888'de kazanır. Saint Joseph Fransız Okulu'nun binaları artık denize doğru köşeli C harfini andıran konuma erişir. Ahşap ana bina ise kanat kısımlarından bir kat daha az yüksekliktedir (Frère Ange Michel, 2002, s.28).

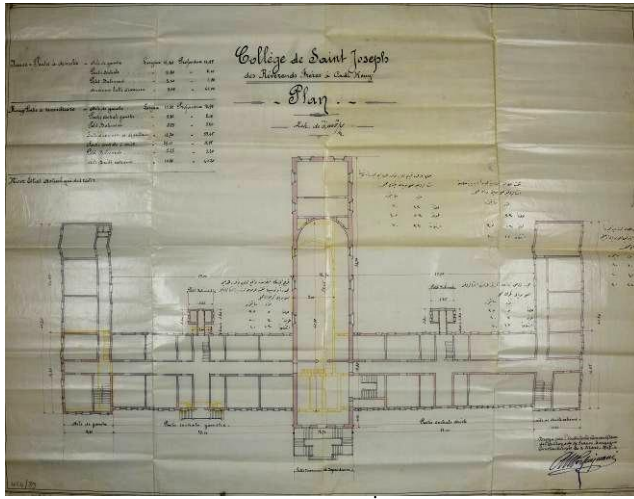
Fot. 3. Okulun 1900'lü yıllardan bir görsel (©Archives Lasalliennes, kartpostal serisi).

Fot. 4. Cephe ve sol kanattan görüntü, 1900'lü yıllar (©Archives Lasalliennes, kartpostal serisi).

Okul binası 1894 yılında deprem yüzünden hasara uğrar, ama frer Direktör *Pierre-de-la-Croix*, 1895 yılının yazının, tümüyle taştan yeni bir bina yaptırmayı başarır. Yapının temeli, *Cour d'Honneur'e* (Giriş Avlusu) ve geriye, *Grand-Quartier'ye* (Büyükler Avlusu) doğru birer buçuk metre genişletilmiş, yapı iki yerine üç katlı inşa edilmiştir. Böylece her katta 200 metrekarelik yer kazanılmıştır. Döşemelerde, eğimli tuğla dolgulu çelik putrellerden oluşan Fransız kemer sistemi uygulanır. Bütün bunlar yangına karşı alınmış önlemlerdir. Zeminler, Marsilya'dan getirilen çini karolarla döşenir. Dersleri etkilememesi için inşaat çalışmaları tatilde yürütülür (Frère Ange Michel, 2002, s.29).

Okulun 1903 yılındaki durumunu gösteren plan çizimi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmuştur (Fot. 5).

Fot. 5. Okul Planı, 1903 (BOA, İ.HR, D :424, G : 39).

Okulun 1895 onarımı sonrasında, 1902 yıllarında, bodrum katında mutfak ve yemekhane yer almaktadır. Sınıflar, cephedeki ana binanın ve güneydoğu kanadının zemin katında sıralanmıştır. Kolej’de 19.yy sonlarında toplam 10 derslik bulunmaktadır. Okulun birinci katındaki her pencere ayrı bir frer odasına aittir. Güneydoğu kanadında bir yatakhane bulunmaktadır. İkinci katta yine yatakhaneler ve Frer odaları vardır. En üst kattaki çatı katında ise 400 kişiye hizmet veren bir çamaşırhane bulunmaktadır. Okulda merkezi ısıtma yoktur ve duşlar henüz yapılmamıştır (Frère Ange Michel, 2002, s.29).

Okul yatakhanelerini gösteren kartpostal görüntülerde, duvara monte edilmiş mermer lavabolar görülmektedir (Fot. 6). Günümüzde bu kısım derslik olarak kullanılmaktadır. Okul artık yatılı özellik taşımadığı için yatakhane kısımları kaldırılmıştır. Kartpostal görselinde yer alan lavabo kısmı ise korunmaktadır (Fot. 7).

Fot. 6. Yatakhane, 3.kat.
(©Nantes Archives Diplomatiques).Fot. 7. Mekanın günümüzdeki görüntüsü
(Kutlu, 2014).

Okulun Güneybatı kanadında Şapel ve tiyatro salonu bulunmaktadır. Tiyatro Salonunun başka bir işlevi daha vardır. Burası o yıllarda etüt salonu olarak ve sınav odası olarak kullanılmıştır (Frère Ange Michel, 2002, s.30).

Görsellerden Şapelin 1900'lü yıllardaki durumu anlaşılmalıdır (Fot. 8, 9). O dönemlerde, şapelde baştan başa süslü tavan, sunak, duvarlarda asılı bazı tablolar, süslü duvar aplikleri ve tavanda belli aralıklarla asılmış gösterişli avizeler yer almaktadır. Günümüzde, okulda Şapel kısmı mevcut değildir. Okul, M.E.B'na bağlı eğitim veren laik bir eğitim kurumudur. Şapel'in yerinde Medyatek adında bir mekan yer almaktadır (Fot. 10).

Fot. 8. Şapel (Sunaktan görüntü)
(©Nantes Archives Diplomatiques) .

Fot. 9. Şapel
(©Nantes Archives Diplomatiques).

Fot. 10. Medyatek (Kutlu, 2014).

Okulda yer alan dersliklerde, 19.yy'a ait görüntülerinde cemaatin sembolleri ve haç gibi dini semboller yer alırken (Fot. 11), Cumhuriyet'in kurulmasından sonra çıkarılan yasa ile her dine ait dini semboller yasaklanarak kaldırılır. Vahapoğlu'nun (1990, s.153) belirttiği 26 Eylül 1925 yılında yayınlanan

genelgeye göre, yabancı okullarla ilgili birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, okullarda dini sembol bulundurulması yasaktır. Dersliklerden birinin günümüzdeki fotoğrafına bakıldığında, o dönemde kullanılan öğrenci sıralarının bazı dersliklerde hala kullanıldığı görülmektedir (Fot. 12).

Fot. 11. Derslikten görüntü, 19.yy
(©Nantes Archives Diplomatiques) .

Fot. 12. Derslikten bir görüntü
(Kutlu, 2014).

Okulda yemekhane (*refectoire*) mekanının 19.yy'daki görüntüsü, okulun o dönemde bastırıldığı kartpostal serisinden alınmıştır (Fot. 13). Pencere ve aydınlık yemekhane mekanı, üç sıradan oluşan ahşap masalar ve oturma sıralarının yanısıra, tavanda yer alan, belirli aralıklarla yerleştirilmiş aydınlatma elemanları içermektedir. Pencere arasındaki duvar boşluğuna yerleştirilmiş tablolar ve duvar üzerinde bir haç işareti bulunmaktadır. Yemek masalarında minik çekmece detayları bulunmaktadır. Ahşap söveli pencereler, iki parça boydan, dört parça enden bölünmüş olup, toplam sekiz kayıttan oluşmaktadır. Masada yer alan porselen yemek tabaklarının sayısı ve çeşidi de, 19.yy'da okulun öğrencilerine sunduğu hizmet kalitesini göstermektedir. Çorba kasesi, düz tabak kasesi gibi farklı formda sunulan tabak çeşitleri ve sofradaki sunum düzenleri, belirli aralıklarla yerleştirilmiş sürahiler, okulda sağlanan düzen ve disiplini gösteren niteliklerdir.

Fot. 13. Yemekhane, 19.yy (©Archives Lasaliennes, kartpostal serisi).

19.yy kartpostal görüntüsü bulunan *parloir* (görüşme salonu), öğrencilerin aileleriyle görüştükleri mekandır (Fot. 14). Mekanın duvar ve tavan süslemelerinin yanısıra, duvarın köşesinde yer alan iki adet büyük koltuk, odanın diğer köşesinde ise tekli ve üç kişilik modül şeklinde tasarlanmış oturma üniteleri yer almaktadır. Mekanın ortasında yer alan masa, masanın etrafındaki sandalyeler ve iki adet yan sehpa, görselde görülen diğer mobilyalardır. Mekan duvarında asılı bir adet haç, bir küçük ve bir büyük ebatlı tablo bulunmaktadır. Desenli zemin karosu ve tavan bordürü, mekanın diğer dekoratif elemanlarıdır. Görselde yer alan bazı oturma üniteleri günümüzde okulun bazı mekanlarına yerleştirilmiştir (Fot. 15).

Fot. 14. Salon, 19.yy
(©Archives Lasaliennes, kartpostal serisi)

Fot. 15. Okulda yer alan mobilyalardan örnekler (Kutlu, 2014)

4. Sonuç

Fransızların 19.yy'da İstanbul'da kurduğu eğitim kurumlarından birisi olan Saint Joseph Fransız Okulu, mimarlık ve eğitim tarihi açısından önemli bir örnektir.

19. yy'da eğitim yapısı olarak tasarlanan yapıya değişik dönemlerde birtakım eklemeler yapılmıştır. Okul, açıldığı 1870 yılından itibaren büyümeye

ihtiyaç duyarak geniş bir araziye yerleşmiştir. Okul yapısı, ana bina, Güneybatı kanadı, Güneydoğu kanadı, Kuzeybatı kanadı, Kuzeydoğu kanadı ve ek uzantı kısımları, Petit-Quartier Préau'su, Papaz evi, Préau, Grand-Quartier Préau'su, Atölyeler ve Fırın gibi kısımlardan oluşmaktadır.

Okulun bazı kısımlarında, 19.yüzyıl'dan kalan bazı mobilyaların korunduğu gözlenmiştir. Okulun, yatılı eğitim verdiği dönemde mevcut olan yatakhane kısımları, günümüzde okul gündüzlü eğitim verdiği için, kaldırılmıştır. Ancak, 3.kat yatakhanesinde yer alan mermer lavabo hala yerinde bulunmaktadır. Okulun birçok kartpostal görselinde yer alan mobilya örneklerinin, okulda çeşitli mekanlarında korunduğu görülmüştür. Bunlar : 19.yy'da kullanılan okul sıraları, koridorlarda yer alan vitrin üniteleri ve bazı taşınır mobilyalardır. Bunun yanında, eskiden var olan şapel kısmı, günümüze kadar gelmeyi başaramamış ve mekan işlev değiştirerek Medyatek ismi verilen öğrencilerin kitap okuduğu ve ders çalıştığı bir mekana dönüşmüştür. Bu durumun oluşmasında, okulun laik eğitim sistemine geçmesinin etkisi olmuştur.

İstanbul kent dokusuna etkileri olan Saint Joseph Fransız Okulu, mimarisi ve eğitim programı ile İstanbul'un köklü eğitim kurumları arasında yer almaktadır.

Teşekkür :

İstanbul Özel Saint Joseph Fransız Lisesi Türk Müdür Başyardımcısı Sayın Ender Üstüngel'e, Frer Robert PrévotEAU'ya ve Lyon'da bulunan Archives Lasaliennes'in arşiv görevlisi Frer Alain Houry'e çalışmamıza yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ederiz.

5. Kaynaklar

- AKYÜZ, Y., 1985, "*Türk Eğitim Tarihi : Başlangıçtan 1985'e*", Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, s:152
- ARCHIVES LASALIENNES, 29 Ocak 1910, E02718, s :1-10, Mektup yazışması : Frère Boussaint-Veilar, Visiteur des Frères des Écoles Chrétiennes.
- ARCHIVES LASALIENNES, Kartpostal serisi, "*Établissement St. Joseph, dirigé par les Frères des Écoles Chrétiennes, Constantinople, Kadı-Keui*"
- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARSIVI (BOA), İ.HR, Dosya no : 424, Gömlek sıra no : 39, 1328. Z.26, "*Kadıköyü, Yogurtçu Çesmesi'nde Ekol Sen Jozef Dö Frer Dö La Doktrin Kretin namundaki Fransız rahibeleri tarafından tesis edilen mektebin bulunduğu mahallin mukataaya rabti*"
- BELIN, F. A., 1894, "*Histoire de la Latinité de Constantinople*", Paris : Alphonse Picard et Fils, Editeurs, s:447-448
- ÇELİK, Z. , 2010, "*19.yy'da Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul*", İstanbul : Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s:49

- FRÈRE ANGE MICHEL, 2002, *St. Joseph'in Öyküsü : 1870-1923*, cilt 1, İstanbul : Saint-Joseph Lisesi Eğitim Vakfı.
- FRÈRE IMBERT STANISLAS, 1980, *Histoire des debuts de l'Apostolat des Freres au Levant (Turquie) : 1841-1870*.
- NANTES ARCHIVES DIPLOMATIQUES, Ministeres des Affaires Etrangeres, Constantinople, 166PO/E, 1899-1914, no: 643
- PERNOT, M., 1912, *Rapport Sur Un Voyage d'Etude à Constantinople, en Egypte et en Turquie d'Asie (Janvier-Aout 1912)*, Paris: Typographie Firmin-Didot et C, s:9-10
- PERVITITCH, J., *Sigorta Haritalarında İstanbul*, 2000, İstanbul: Axa Oyak, s:29
- PIOLET, J.B., 1855-1930, *Les Missions Catholiques Françaises au XIXe Siècle*, Volume 1: Missions d'Orient, Paris, s:85
- POLVAN, N., 1952, *Türkiye'de Yabancı Öğretim: Cilt 1*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ROCHE, M., 1989, *Éducation, Assistance et Culture Françaises Dans L'Empire Ottoman: 1784-1868*, İstanbul: İsis, s:181
- VAHAPOĞLU, H., 1990, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, s:153.